

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА В ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ

Внаслідок історичних обставин, які склалися в Україні наприкінці XIX — на початку XX ст., почалася масова еміграція українців (переважно селян) із земель, що були під Австро-Угорською імперією та частково Росією. Найбільші й добре організовані українські діаспори утворилися у США та Канаді. Вони існують у цих країнах вже понад сто років.

Поряд зі спільними рисами у формуванні українських громад обох країн можна помітити й певні відмінності. За загальноприйнятими даними, масова еміграція до Америки почалася з 1877 р., а до Канади — з 1891-го. Хоча останні дослідження припускають, що українці розселилися на цих континентах набагато раніше, проте не масово [5].

Якщо в Канаді перші українці оселялися здебільше на фермах, то в США вони поселялися в містах, оскільки якраз у цей період тут почався швидкий розвиток великих підприємств, фабрик, вугільної й металургійної галузей промисловості, що потребували дешевої робочої сили. Саме агітація агентів цих компаній на Галичині й Закарпатті значною мірою спричинила еміграцію українців до США.

У Канаді ж федеральний уряд був дуже зацікавлений в іммігрантах, що могли б освоїти нові землі. Перших українців вважають одними з засновників Західної Канади — Манітоби, Альберти та Саскачевану. Ставши громадянами Канади, українці отримували контракти на власність землі (65 га), а також можливість організовувати й розвивати українські школи [1].

Ще одна відмінність спостерігалася в політиці урядів обох країн щодо іммігрантів. Під час першої хвилі української еміграції у США (з останньої чверті XIX ст. до початку Першої світової війни) поширювалась ідеологія так званого плавильного казана, за якою розвивалася «вища культура», заснована на найліпших елементах усіх культур іммігрантів. Іншими словами, підхід «мелтинг пот» вимагав повної асиміляції під одним за-

гальним знаменником — американська культура. У Канаді популярнішою була ідеологія «культурного плюралізму», за якою розвивалися різні культури [11] і яка стала джерелом принципу багатокультурності, проголошеного в жовтні 1971 р.

Опинившись поза межами Батьківщини, українці зіткнулися з багатьма труднощами: важка праця й низька заробітна плата, упереджене ставлення з боку тих, хто поселився раніше від них, перешкоди в організації громадського й культурного життя. Та бажання емігрантів зберегти й передати наступному поколінню свою мову, культуру, традиції сприяло виникненню українського шкільництва.

Перші емігранти в Америці ставилися спочатку байдуже до освіти своїх дітей. На першому місці для батьків стояло матеріальне забезпечення родини, і тому діти, яким уже виповнилося десять років, йшли працювати у копальні, щоб заробляти гроші. Проте з часом, завдяки діяльності української церкви та преси, яка на своїх сторінках пропагувала ідею українського шкільництва, думку про закладання своїх шкіл почали сприймати й самі емігранти.

Першу українську школу в США організував отець Волянський у Шенандо в 1888 р. Але невдовзі вона припинила своє існування. Успішнішою була спроба отця Івана Констанкевича відкрити в 1893 р. в Шамокіні (штат Пенсильванія) українську школу. До кінця 1894 р. з'явилися навчальні заклади в Оліфанті, Пітсбурзі, Маунт Кармелі, Вілксбері, Мінеаполісі та в Джерсі Ситі [4, 5]. Головними натхненниками освітянської діяльності в ранній період були галицькі священики, члени «Американського гуртка», уже названий о. І. Констанкевич, о. Павло Тимкевич і Стефан Макар. Уже в 1913 р. майже в кожному поселенні українці мали парафіяльну школу. Діти ходили сюди у вільний від навчання в американських школах час. Заняття відбувалися між 5 й 7-ю годинами вечора і вранці в суботу. Українські школи розташовувалися в церквах або церковних підвалах, переважно в непристосованих для навчання приміщеннях. Більшість учителів не мали педагогічної освіти, а були тільки дяко-вчителями. Проте навіть їх не вистачало. Англійські вчителі не дуже поспішали працювати серед людей, чієї мови й традицій вони не

розуміли, до того ж заробітна плата була низька. Через дефіцит педагогічних кадрів багато шкіл стояли порожніми.

Та хоча рівень освіти в українських школах був досить низький, вони все ж таки відігравали значну роль у збереженні української національної ідентичності. У зв'язку з напруженою політичною ситуацією на Україні питання освіти в еміграції в першій половині 20-х років ХХ ст. відійшло на другий план (діаспору цікавило насамперед майбутнє України, становлення її незалежності) і тільки з середини 20-х років виховання й навчання української молоді знову стало актуальним. З'явилися цілоденні школи при католицьких церквах. Першу таку школу заснував єпископ К. Богачевський в 1925 р. у Філадельфії. За його ініціативою та підтримкою в 1931 р. відбулася кампанія з організації українських цілоденних шкіл. Навчали в цих закладах українською й англійською мовами. Справами шкільництва опікувалася не тільки церква, але й громадські організації, наприклад Український народний союз, товариство «Просвіта», Асоціація українських учителів, Об'єднання українських організацій в Америці.

У 1927 р. на четвертому конгресі Об'єднання українських організацій в Америці утворилась Управа рідної школи, що мала на меті об'єднати всі школи, розробити єдині навчальні програми, підвищити кваліфікацію вчителів, проте цього їй не вдалося зробити, оскільки вона швидко розпалася.

У парафіяльних школах у цей період заняття проводилися п'ять разів на тиждень з 4 до 6-ї вечора. Молодші школярі навчалися читання, письма та музики українською мовою. Для дітей віком від 10 до 14 років в навчальну програму входили українська література, історія та географія. У деяких школах навчали ще танців і вишивання.

Учитель О. Стеткевич так схарактеризував стан тодішнього українського шкільництва: «Українські школи не змінилися. Дяки так і продовжують вчити дітей. Назагал треба сказати, що наше шкільництво є доволі примітивне і тому не дає таких вислідів, які повинно б давати» [7, с. 342]. Таке становище спричинював брак кваліфікованих учителів і координованих програм навчання, непристосованість приміщень; використання вчителями підручників різноманітних видань, що мали суттєві розбіжності

у змісті й правописі. Цих проблем не було розв'язано аж до 60-х років ХХ ст.

Із прибуттям третьої хвилі еміграції (1947 — 1955), серед якої було багато кваліфікованих учителів, справа українського шкільництва значно поліпшилася. Відкрилася мережа нових шкіл і курсів українознавства. У 1953 р. при УККА було організовано Шкільну раду, що й досі керує навчанням в українознавчих школах Америки. В обов'язок Шкільної ради входить: призначати й затверджувати директорів та вчителів українознавчих шкіл, розробляти навчальні програми, видавати підручники, проводити вчительські семінари та конференції.

На сучасному етапі значну роль у збереженні національної ідентичності українців у США відіграють різноманітні форми навчання. Українська громада утримує школи трьох типів: парафіяльні при українських церквах; суботні школи українознавства та недільні школи. Дуже поширені у США 12-річні суботні українознавчі школи. На 1996 р. їх нараховувалося 32 і вони охоплювали 2600 учнів, яких навчали 350 учителів [9]. Навчання в них ведеться тільки українською мовою. Після закінчення школи учні складають іспити та отримують диплом. Українська тематика в цих школах посідає чільне місце: тут вивчають українську мову та літературу, історію, географію та культуру України. Хоча через асиміляційні процеси кількість учнів, що бажають навчатися в українських школах, повсякчас скорочується, проте українське шкільництво не тільки зберігається, а й успішно розвивається. Діти українського походження, протягом навчання мають можливість ознайомлюватися з українською культурою, її національними героями, вивчити мову своїх предків та їхнє літературне надбання.

Єдиним скарбом, який привезли з собою емігранти до Канади, була їхня мова, і тому стає зрозумілим бажання українців плекати й розвивати свою культуру, намагання батьків віддавати дітей у школи з рідною мовою. Українському шкільництву Канади майже стільки ж років, скільки й самим українським поселенням. Першими організаторами шкіл була невеличка група інтелігенції: Іван Негрич, Микола Рудницький, Корнило Продан, Теодор Стефанік, Петро Зварич, Іван Бодруг, Павло Гігейчук та ін. У 1897 р. в Манітобі за фінансової підтримки протестантської

місії було засновано першу українську школу «Терембовля», а згодом і «Косів». Найстарішою школою Канади є й «Галичина», збудована на кошти емігрантів у 1899 р. [8].

Помітною подією в розвитку шкільництва Канади став закон Лоріє-Гринвей (1897), згідно з яким з'явилася можливість організовувати двомовні школи. У ньому зазначалося: «Коли в якій-небудь школі десять учнів розмовляють французькою мовою або іншою, не англійською, то навчання для тих учнів має вестися французькою або іншою мовами» [10, с. 40]. Таким чином, українська мова в Канаді вперше набула статусу мови викладання. З ухваленням цього закону кількість двомовних шкіл досить швидко зросла. Проте загострилася проблема педагогічних кадрів. Для її розв'язання в 1905 р. уряд відкрив «*Ruthenian Training School*» для підготовки двомовних учителів. За час існування семінарія випустила 150 таких спеціалістів. Проте після приходу до влади ліберального уряду в 1916 р. двомовне шкільництво було ліквідовано. Спеціальні школи для підготовки українських вчителів, засновані в Манітобі в 1905 р., в Саскачевані — в 1909 р. і в Альберті — в 1913-му, закрито. Вживання будь-якої мови, окрім англійської, заборонялося законом і навіть каралося фізично.

Поряд із публічними школами існували також приватні, які утримувалися за рахунок батьків, церкви, різноманітних громадських організацій. Особливо багато денних і вечірних приватних шкіл було відкрито після 1916 р. в зв'язку з тим, що після скасування двомовного шкільництва українці почали шукати інших способів для виховання дітей в українському дусі. Було засновано бурси, «Рідні школи», цілоденні школи при церквах, а також курси українознавства. «Рідні школи» організовували в публічних школах, де працював український учитель, або в парафії, де жив священик. Навчання в таких школах проводили в залах-читальнях, народних домах або церквах у вечірні години після того, як діти вже закінчили свої заняття в публічних школах. Учителі викладали українську мову і літературу, історію й географію України, музику, танці, вишивання.

Для українських шкіл у Канаді були характерні ті ж самі проблеми, що й у США: нестача відповідних підручників (ви-

користували в основному підручники, видані в Україні, тобто непристосовані до місцевих умов), брак відповідних приміщень і кваліфікованих учителів.

Українська церква також з самого початку дбала про шкільництво, і багато українських шкіл було відкрито власне завдяки її безпосередній підтримці. В 1941 р. нараховувалося сім цілоденних українських шкіл, у яких навчалося 646 учнів. Найстарішою з-поміж них є школа св. Миколая у Вінніпегу, яку в 1905 р. заснували сестри-служниці [8]. Крім програми публічної школи, діти в цих закладах вивчали українську мову, історію, релігію. Але, на жаль, українознавче навчання не в усіх освітніх установах було на належній висоті.

Для українознавчих дисциплін найважчі часи тривали аж до 1945 р. Але завдяки старанням української громадськості, Комітету українських канадців (КУК) українську мову повільними темпами спочатку було впроваджено в університетах, потім у публічних школах. Після проголошення в 1971 р. принципу багатокультурності («єдність у різномірності», мозаїка багатьох народів в одній державі) всі степові провінції — Альберта, Саскачеван, Манітоба і Онтаріо — ухвалили закони, що дозволяли шкільним радам вводити англо-українське двомовне навчання, в якому б українська мова набувала статусу мови викладання [6]. Українська двомовна програма вважається програмою раннього неповного заглиблення, тобто вивчення другої мови починається в першому класі і на навчання українською мовою відведено 50% навчального часу. Тепер у Канаді формуються елементи цілісної системи українознавчої освіти, починаючи від дитячих садочків і закінчуючи університетами. Проте з уведенням української мови в публічні школи постали й деякі нагальні проблеми. Це передусім розроблення й видання відповідних англо-українських підручників, підготовка кваліфікованих учителів, розроблення сучасних навчальних програм тощо [2].

Отже, незважаючи на деякі відмінності в самому розвитку українського шкільництва у США і Канаді, всі українознавчі освітні заклади виконують шляхетну функцію — допомагають молодому поколінню українців зберегти мову, культуру, духовність свого народу, сприяють поглибленню зв'язків украї-

нської діаспори з колишньою батьківщиною, а також згуртуванню української громади в цих англомовних країнах.

1. *Борислав Б.* Англо-українське шкільництво в державній системі Манітоби. — Мюнхен; Вінніпег: Вид-во Укр. вільн. ін-ту, 1984. — 223 с.

2. *Будування майбутнього: Канадські українці в ХХІ ст.* План дії: Звіт Центр. комітету українців Канади від Комітету сприяння розвитку укр. спільноти степ. провінцій. — Едмонтон, 1986. — 39 с.

3. *Зарубіжні українці / С. Лазебник, Я. Балан, Б. Кордон та ін.* — К.: Україна, 1990. — 252 с.

4. *Історія української еміграції / За ред. Б. В. Лановика.* — К.: Вища школа, 1997. — 519 с.

5. *Маркус В.* Українці в ЗДА // Енциклопедія українознавства. — Мюнхен: НТШ, 1955. — Т. 3. — С. 809 — 826.

6. *Марунчак М.* Історія українців Канади. — Вінніпег: Укр. вільн. академія наук Канади. — 1974. — Т. 2. — 512 с.

7. *Пропам'ятна книга*, видана з нагоди сороклітнього ювілею українського народного союзу / Зредагував Мишуга Л. — Джерзі Ситі, Н. Дж.: Вид-во Укр. нар. союз 1936. — 752 с.

8. *Пропам'ятна книга з нагоди золотого ювілею поселення українського народу в Канаді / Уложена укр. катол. священиками під приводом свого єпископа.* — Йорктон; Саск.: Голос спасителя, 1941. — 338 с.

9. *Статистичні дані // Рід. школа.* — 1997. — № 12. (Нью-Йорк: Вид-во Шкільної ради при УККА і Централі опікунів).

10. *Тесля І., Юзик П.* Українці в Канаді: їх розвиток і досягнення. — Мюнхен: Вид-во Укр. техн.-господар. ін-ту, 1968. — 78 с.

11. *Українці в американському та канадійському суспільствах: 36 соц.* — Джерсі Ситі: Вид-во М. П. Коць, 1976. — 360 с.

С. Омельчук

НАЦІОНАЛЬНА ВИЩА ОСВІТА США: МИНУЛЕ І СУЧАСНІСТЬ

Національна система вищої освіти США почала складатися лише в другій половині XVIII ст. з відкриттям в американських колоніях «маленьких» коледжів. Першим був Гарвардський, який виник у 1636 р. завдяки натхненню Джона Гарварда і невеликої групи парафіян. Цей тип навчальних закладів мав коріння в Англії (в Оксфорді та Кембриджі), але колоніальні